

A természet változásrendjére épülő évkörös rítusjátékok, ünnepek mint a személyiségfejlesztés eszközei

■ A NÉPSZOKÁSOKRA ÉPÜLŐ PEDAGÓGIAI MODELL A PÉCSI GYERMEKOTTHONBAN

A Pécsi Gyermekotthonban többnyire érzelmileg sérült kamaszok, pubertás korú gyerekek élnek. Számukra fejlesztettünk ki és tettünk hagyománnyá az elmúlt 5 évben egy, a természet változásának rendjére és népszokásokra épülő rítusrendszert.

A XX. században, és különösen a harmadik évezred küszöbén a régi kultúrák és így a magyar népi műveltség is új megvilágításba kerültek. A régi megközelítések és vizsgálatok mellett kutatásukban ma új szempontok is érvényesülnek. Korábban elsősorban társadalmi-történelmi viszonylatok oldaláról vizsgálták őket, ma előtérbe került a természeti viszonyok és a lélektan oldaláról történő megközelítés. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a múlt értékek mellett örök érvényű értékek is megfogalmazódnak ezekben a kultúrákban, amelyekre a mai embereknek is szükségük van. Kétségtelen, hogy az a sajátos társadalmi viszony már nem tér vissza, amely létrehozta értékeit, ez azonban nem jelenti azt, hogy a modern világ keretei közt ne lenne létjogosultsága, ne lehetne beilleszteni a mai ember életébe, ne javíthatná életminőségét, kultúráját.

■ RÉGI-ÚJ RÍTUSOK

A népi műveltséget a természet oldaláról megközelíteni, vizsgálni valójában evidencia. A régi falusi ember a természetben élt, élete, munkája a természettől függött. A természetet nem statikus objektumként érzékelte - mint ahogy a mai városi ember hajlamos rá - hanem átélte annak teljes kozmikus meghatározottságú mozgásfolyamatait, változásrendjét, rendje élete szervezőjévé vált. Ez az élmény művészetére, kultúrájára is jelentősen hatott, más történelmi, kulturális hatások mellett. A természet most is körülöttünk él, még ha sokszor nem is veszünk róla tudomást.

Ma egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mesterséges környezetben az ember csak egy bizonyos pontig érzi jól magát, a természet világtól való elidegenedés előbb-utóbb lelki és testi betegségekhez vezet. Ezt a problémát nagyon szépen érzékelteti a magyar nyelv „természet” szava, amely egyszerre jelenti a külső természetet és az ember belső lelki világának sajátosságait. („Jó természetű ember” – mondja a szólás-mondás.)

Fontosnak tartjuk, hogy a mai generációkhoz is közelebb kerüljön a természet, ezért a régi korok kultúrájának mintájára lehetőségeket kezdtünk el keresni arra, hogy hogyan lehetne a természet örökösen megújuló folyamatait életünk szerves részévé tenni, közénk hozni.

A régi ember életét nemzedékről nemzedékre öröklődő szokásrend szabályozta, tette biztonságossá. A hagyományok rítusrendszere pontosan modellezi az emberi élet, a magatartás természetes formáit, a közösségi lét keretét is ez a rend adhatja. E természetes ősi formákkal ellensúlyozni lehet a modern elidegenedett kulturális formákat, amelyekkel az a baj, hogy az embereket alapvetően befogadókká, alkotóit pedig „kultúra gyárossá” redu-

kálja. A régi időkben az ember maga csinálta a kultúrát, nemcsak befogadója volt, hanem alkotója, cselekvő része is egyben. Ezek a formák a gyermekotthonokban is megvalósíthatók, ötvözve a mai kamaszok divatos formáival, a régi rítusok alapjai nyomán új, közösségi rítusok alkotásával. A régi falusi ember életét, napjait alapvetően a természet változásrendje, éves ritmusa határozta meg, nemcsak munkáját, hanem ünnepeit is ehhez igazította. Modern, mesterséges világunkban a természet, a természetesség lélekgyógyító erejű lehet. A mai ember az élő időből és térből kiszakadt, azonban a rítusok segítségével újból vissza tud lépni oda.

■ A KAMASZKORI BEAVATÁSI RÍTUSOK LÉLEKTANI MECHANIZMUSAI ÉS JELENTŐSÉGE

Kiváló könyv jelent meg Péley Bernadett pécsi pszichológus tollából „Rítus és történet. „Beavatás és a kábítószeres létezmény” címmel.¹ A következőkben főképp az ő gondolatmenetét ismertetnénk a téma hátterét vázolván:

Péley könyvében – más szerzőkre és saját kutatására hivatkozva – összehasonlítja a természeti népek ősi beavatási rítusait, (illetve ezek továbbéléseit a magyar néphagyományokban) a mai városi fiatalok beavatáshiányos életével, illetve kvázi beavatási rítusaival marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban. Ezen keresztül a serdülőkori identitás-alakulás folyamatait kívánja jobban megérteni. Arra hívja fel a figyelmet, hogy „ugyan a modern társadalmak már nem biztosítják intézményesen a beava-

¹ Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002.

² Uo.

tási rítusokat, úgy tűnik, hogy az emberekben mégis él a beavatás archetipikus szükséglete.”²

Eriksont (1991) Péley, így interpretálja: „A modern társadalmakban a szakrális szertartások jelentősége csökkent. Nem tisztázott azonban, hogy valóban csökkent-e a szekularizált városi világban az a szükséglete, hogy ritualizált formában fejezze ki az átmenetet, amikor az egyén egy adott szociális státusból egy másikba kerül át. A kérdés, hogy milyen eszközöket kínál a társadalom az egyén számára, hogy képes legyen az új helyzethez való alkalmazkodásra. A modernebb, racionálisabbnak tűnő szertartások pedig nem elég mágiikusak ahhoz, hogy részesei „átéljék azt a szent borzadályt, amely a tapasztalás misztériumát kíséri.” Mircea Eliade A szent és a profán című könyvében ezt írja: „A beavatás olyan szorosán kötődik az emberi egzisztencia létmódjához, hogy a modern ember sok cselekedetében és gesztusában még mindig beavatási eljárások ismétlődnek meg. Az „életért folyó harcban”, valamilyen hivatás, vagy pálya „megpróbáltatásaiban” és „nehézségeiben” gyakran bizonyos beavatási próbák térnek vissza: a „csapásokban”, amelyeket ráérnek, a „szenvedésekben” és erkölcsi vagy akár fizikai „kínzásokban”, amelyeken keresztül megy, „méri meg” magát az ifjú ember, ismeri fel lehetőségeit, ébred erejének tudatára, s válik végül önmagává, ugyanakkor szellemileg felnőtté és teremtővé (természetesen a modernebb értelemben vett szellemiség keretei között). Mert minden emberi létezés vizsgák során, a „halál” és a „feltámadás” ismétlődő élménye révén jön a világra. A vallás látókörén belül ezért szokás a létezést a beavatásra alapozni; sőt szinte azt mondhatnánk, hogy az emberi létezés, amennyiben beteljesedett, maga is beavatás. A vallásnélküliek többsége így még mindig hurcol pszeudo-vallásokat és lesüllyedt mitológiákat. Ezen nem is szabad csodálkoznunk, hiszen már láttuk, hogy a profán ember a homo religiosus leszármazottja, és nincs módjában semmisnek tekinteni a saját történelmét, szőröstül-bőröstül megszüntetni vallásos elődeinek viselkedését, akik azzá tették, ami. Annál is kevésbé, mert létezése nagyrészt olyan impulzusokból táplálkozik, amelyek lényé mélyéről fakadnak, abból a tartományból, amelyet tudattalannak neveznek. A tiszta észember a valóságban sehol sem fellelhető absztrakció. Minden emberi lény tudatos tevékenységből és irracionális élményekből tevődik össze. A tudattalan tartalma és struktúrája pedig meglepő hasonlatosságot mutat a mitológiák képeivel és alakjával”.

A gyermekkor végén, a felnőtt kor küszöbén a serdülő számára óriási önkéntelen feladat a gyermeki személyiség-szerkezet lebontása, a felnőtt személyiség felépítése. Mindez konfliktusokon, megpróbáltatásokon keresztül zajlik.

„A fejlődés (előrelépés) akkor válik lehetségessé, ha a korábbi fejlődési szinten még működő viselkedési és problémamegoldási sémák átrendeződnek, lehetővé téve ezáltal az új életkori és szociális státusnak megfelelő alkalmazkodást. Az átmenettel járó krízist az archaikus társadalmak beavatási rítusokba sűrítették. A modern társadalmak fiataljai gyakran elhúzódó krízist élnek át, ezek a fiatalok külső támogatás híján hajlamosak a marginalizálódásra, helyzetüket nem egyszer akcidentális³ krízisek is súlyosbítják. A marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban megfigyelhetők az általunk kvázi beavatási elemeknek ne-

vezett próbálkozások, amelyek a viselkedési és problémamegoldási sémák adaptív átrendeződése helyett az átmeneti lét „krízisállapotát” mélyítik el. A teljes belső út megtétele helyett ezeknél a fiataloknál vagy a „történet” vége hiányzik, azaz nincs végpont, vagy maga a belső út, azaz az eddig megtett út sehová sem vezet.” (Johnson, 1993)

„Jung identitáselméletében, amelyben a beavatási rítus mint az egyéni életutat kibontakozni segítő és azt megerősítő folyamat fontos szerepet játszik, az individualizáció, a saját egyedi személyiség kibontakoztatása csak a hagyományok, az örökségek beépülésével, elfogadásával vezet az integrált személyiséghez.”

„Az élet során szerzett tapasztalatok kultúránként és egyénenként nagy különbséget mutatnak, de van egy „keret”, illetve vannak predispozícióink⁴, amelyek észlelésünket, tapasztalatszerzésünket, alkalmazkodásunkat meghatározzák. Az, hogy milyen nemhez tartozunk vagy mely életkori szakaszban vagyunk, velünk születetten „hív elő” bizonyos viselkedési mintázatokat.

Jung alap gondolata, hogy az egyéni élet fejlődése nem választható le a filogenetikus örökségektől, a mindenkiben meglévő kollektív tudattalannál. A kollektív tudattalan tartalmazza az ún. archetípust, amelyek az emberiség történetében állandóan megismétlődő tapasztalatok lenyomatai, illetve „... olyan erők vagy tendenciák, amelyek ugyanilyen tapasztalatok megismétlésére irányulnak.” (Jung, 1948)

Jung szerint az archetípus megjelenése, történjen álomban, fantáziában, vagy az életben, cselekvésre ingerel. Ez azt jelenti, hogy az átmeneti korszakokban az átmenethez kötődő archetípusok szimbolikus felbukkanása a változás irányába hat.

A beavatási rítusoknak a felbecsülhetetlen értéke abban rejlik, hogy ezekben az átmeneti (kritikus) periódusokban mind az egyént, mind a közösséget – nagyobb sérülések okozása nélkül – szembesítik az új helyzettel és gondoskodnak arról is, hogy a beavatás ténye nyilvános megerősítést nyerjen. Intrapszichés szinten a rítusok erőteljes szimbólumai a gyökeres transzformációt segítik elő, mivel a kollektív tudattalanban azokat az archetípust aktiválják, amelyek megfelelnek az életkori szakasznak. A kollektív tudattalanban archetípust formájában megvan a szükséges program ahhoz, hogy a serdülőkorú átalakulás (transzformáció) sikeres legyen. Az eddig személytelen archetípus-elemeknek inkorporálódniuk, személyes jelentésre kell szert tenniük. Ezt a folyamatot segíti elő, illetve biztosítja a beavatási rítus. Az újonnan létrehozott identitás külső és belső megerősítést nyer, a fiatal védelmet és biztonságot él át.”

„Az antropológusok szerint a rítus lényeges része annak a módnak, ahogy egy szociális csoport ünnepli, fenntartja és megújítja azt a világot, amelyben él, és annak módját is magában foglalja, ahogy a világ által ráért veszélyekkel bánik. A rítusokban való részvétel alapvetően meghatározhatja az egyén további életét. Minden rítusnak kulcsjellegzetessége, hogy van egy olyan ismétlődő viselkedési formája, amelynek nincs közvetlen, nyílt gyakorlati hatása. Az antropológiai leírásokból tudjuk, hogy a serdülőkorú átmenetet a természeti népeknél pontosan szabályozott rítusokkal veszik körül, ugyanakkor ezeknek a rítusoknak az időtartama és módja törzsenként igen különböző

3 egyéb járulékos, a jelenségekhez esetlegesen kapcsolódó

4 eleve meglévő, velünk született hajlamaink

lehet. A beavatási szertartásokra azért van szükség, hogy a fiatalok jó férfivá és a törzs teljes jogú tagjává váljanak mind a kívülálló, mind a maguk szemében. Kialakuljon bennük a tekintélytisztelet és a hűség, a kontinuitás érzése és olyan jövőkép, amely a halálon túli életet is magában foglalja. A beavatásnak azonban csak akkor van értelme, ha ez a titkos életbe való bevezetést is jelenti. E nélkül ugyanis a törzsi tekintély megszűnik, valamint a titkos érzések, az ideálok, szankciók értelmüket veszítik.”

„A modern társadalmakban az intézményesített átmenet hiánya, illetve hiányos funkcionálása azt eredményezi, hogy a fiatalok egy része „kivonul”, azaz olyan szubkulturákat hoz létre, amelyeket a társadalom általában deviánsnak minősít. E szubkulturális csoportok tagjaival készített interjúkban arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a csoportok létezés módjában, a csoportok tagjainak élményfeldolgozásában és viselkedésében megjelennek-e, s ha igen, miként a beavatás kompenzációi.”

„MÚLTNÉLKÜLISÉG Az archaikus társadalmakban, mint láttuk, a törzs és a világ szent történetének megismétlése, átélése zajlik, mivel a felnőtté váláshoz elengedhetetlen a kontinuitás érzése és egy olyan jövőkép kialakulása, amely a halálon túli életet is magában foglalja. A kontinuitás érzésének kialakulása az identitásfejlődés alapvető tényezője. Ez nemcsak a személyes élet tapasztalatainak integrálását foglalja magában, hanem egy nagyobb szociális világét is – mint a család –, amelynek közvetlen személyes gyökerei vannak, illetve a kultúra. Maga a család, illetve a családtörténetek fontos láncszemet képviselnek ebben a folyamatban. Az interjúrészek ebből a szempontból feltűnő sivárságot jeleznek.”

„Ezen az élményháttéren feltehetőleg nem fejlődnek ki azok a szimbólumok, amelyek a külső és belső valóság között közvetítő „tereket” betölthetnék, a hagyományok, amelyekre az „újat” építeni lehetne, hogy a kritikus periódusokat kreatívan lehessen megoldani. Múlt, jelen és jövő integrálásából hiányzik a múlt és a jövő. Ahogy újabban Gergen és Gergen (1992) megfogalmazták, az énről szóló történetek nem képesek egy koherens, integrált narratívummá összeállni.”

„VEZETŐNÉLKÜLISÉG A természeti népeknél a bevezetés a titkos életbe, és ezzel a felnőtt világba a felnőtt társadalom aktív részvételével történik. Bevezetik a fiatalokat egy másik életbe, keretet és biztonságot nyújtanak a kemény próbatételek elviseléséhez. Ebben a helyzetben a regresszió provokálása nem jár veszéllyel, hanem elősegíti a gyermeki múlt „eltemetését”. Ezt a szakaszt egy pozitív periódus követi, ami az integráció felé tart. A szubkulturák „vezetői” nem töltik, nem tölthetik be ezt a funkciót, sőt tartósan vezetőről aligha lehet beszélni.”

„Korunkban éppen az a probléma, mutat rá Erikson (1991) is, hogy a vezető nélküli csoportok tagjai egymásban keresnek megerősítést, de ez a közös élmény csak áldentitáshoz vezet, aminek a lényege annak próbálgatása, hogy meddig terjed a felnőtt világ toleranciája. Ez az áldentitás azonban negatív identitás, ahol a tagadás a létezés formája.”

„IDŐNÉLKÜLISÉG Leach (1976) szerint az átmenet egyik szociális státusból a másikba a szociális időtlenség állapota. Az átmenetből, az „időtlenségből” fakadó szorongásokat a rítusok csökkentik, azáltal, hogy cselekvéssel töltik ki, és így jelentést

adnak ennek az állapotnak. Azaz a cselekvés strukturálja az időt, értelmet ad ennek az átmeneti állapotnak.

A marginális helyzetű fiatalok szubkulturáinak passzív időtöltése tulajdonképpen állandó várakozás arra, hogy ez az állapot elmúljon. Az ebből az állapotból „kitörő”, acting out jellegű cselekvések a szorongás elviselhetetlen szintjével állnak összefüggésben.”

„Erikson (1991) szerint az identitásdiffúzió szélsőséges esetben olyan mértékű stagnáláshoz és regresszióhoz vezet, amelyben az idő elveszti az értékét. A fiatal nem bízik többé az időben. Az idő az életet strukturáló tényezőként a semmittevés révén elvesz. „Mintha az ilyen fiatal valamilyen eseményre várna, vagy az eljövételére valakinek, aki majd kirántja őt ebből az állapotból, az emberek többségének gyakorlatias időbeosztása, időfelhasználásának megnyugtató rutinja helyébe egy monumentális utópiát ígervén, amely visszaadja neki az idő értékét.” A határhelyzet időélménye tehát eltér a hétköznapiétól. A rítusokban „kicselekszik”, megjelenítik az intrapszichés változásokat, azaz az „átmeneti” idő megtelik tartalommal. Ez a telő idő, ellentétben a passzív várakozás múlt idejével. A marginális helyzetű fiatalok múlt idejét nem tölti ki a belső átrendeződés tartalma.”

„KVÁZI BEAVATÁSI ELEMELK A marginális helyzetű csoportok létezés módjában eddig olyan elemekre mutattunk rá, amely a beavatások által biztosított identitásfejlődésnek ellentmondanak, illetve a serdülőkori identitásfejlődés feltételeihez képest hiányt jeleznek. Ugyanakkor ezekben a csoportokban elensúlyozó tendenciákat is megfigyelhetünk. A beavatási rítusok lényeges mozzanata a felnőtté váló alkalmasságot bizonyító próbatétel, a hősiesség igazolása. Vikár (1980) erről a következőképpen ír: „Számos értelmetlennek látszó cselekedet: vakmerő sportteljesítmények, éjszakai kimaradás, csavargás, ivás, néha még egy kisebb bűncselekmény is arra szolgálhat, hogy a serdülő kipróbálja erejét, ügyességét, valójában a felnőtté váló alkalmasságát. Mintha az ősi népek avatási szertartásait pótolnák a maguk számára.” A serdülőkori „természetes” identitáskrisz (Erikson, 1974) állapotában az ilyen kalandos próbatételek, amelyekben a fiatalok különböző élethelyzeteket és viselkedésmódokat próbálnak ki, mielőtt eldöntik, hogy milyenek is lesznek valójában, a fejlődés normális velejáróinak – ahogy Erikson írja –, „szerepkísérletezéseknek” minősülnek, az identitáskrisz kreatív megoldásait segítik elő. A kvázi beavatási viselkedések különböző formái a deviáns fiatalok magatartásában is megjelennek.”

„A deviáns fiatalok körében ezek a beavatáspótló viselkedések a formai hasonlóságok ellenére nem a „természetes” identitáskrisz velejárói, nem a felnőtt identitás kialakításának irányába mutatnak, hanem állandóan újra megismétlődő módon a krisz regresszív állapotát mélyítik el. Azon túl, hogy ezeknek a fiataloknak az életét a serdülőkori krisz mellett gyakran egyéb járulékos krisz (Caplan, 1964) is súlyosbítja, azaz a két krisz egybeesésével kell számolni, alapvetően arról van szó, hogy, mint korábban rámutattam, a regresszióból való építkezéshez, az új egység megteremtéséhez nem állnak rendelkezésükre sikeresen interiorizált gyermekkori szeretetkapcsolatok. (vö.: Kulcsár, 1992; Ranschburg, 1990; Vikár, 1980)

A csoportos kábítószer-fogyasztásnak és alkoholizálásnak is van beavatási jellege. Az archaikus beavatási szertartások lényeges mozzanata a történeti időből való kiszakadás (Leach, 1976) és a profán történések szakrális tétele. (Eliade, 1958) Kelemen és Gál (1990) az ún. kontrollvesztő alkoholisták dinamikáját elemezve rámutat, hogy megfelelő mennyiségű bódító szer elfogyasztása után „időleges alakváltozás jön létre, megáll az idő, a múlt, a jelen és a jövő határai elmosódnak, az élményvalóságok közötti határ is elmosódik... majd létrejön a humi positio.”

„A deviáns fiataloknak életformájává válik a határhelyezeten való tartózkodás. A csoportos kábítószer-, illetve alkoholfogyasztás tekinthető újabb és újabb kísérletnek az átmenet meghaladására, az új identitás felvételére. Ezek a beavatási kísérletek azonban, mivel csupán szimbolikus megoldást kínálnak, ténylegesen nem vezetnek a felnőtt identitás megerősödéséhez, valójában a regresszív állapotot erősítik. A kábítószer-fogyasztás beavatáspótló jellegét tükrözik a hozzá kapcsolódó fantáziák, elsősorban a halálfantáziák, hiszen a beavatás mindig tartalmazza a halál és az újjászületés mozzanatát.” (Péley)

Vagyis az egyént az énefejlődés szempontjából nem egy új identitásba vezetik be, hanem az átmeneti léte kondicionálják. Szemben az ősi beavatási rítusokkal, melyekben az átmenetet követően a közösségbe való „visszafogadással”, az új identitás elfogadásával zárul a folyamat. A tartós átmeneti létben tartózkodó mai fiatal helyzetét súlyosbítja, hogy ezt a „kivonulást” a felnőtt társadalom sem képes ellenőrizni, csupán szankcionálni tudja. – állapítja meg Péley.

Az előzőek fényében ezért nagy jelentőségű, hogy intézményünkben a mai deviáns, „kvázi rítusok” ellensúlyozásaként valódi, ősi hagyományokon alapuló rítusokat sikerült beépíteni serdülőink életébe. Péley is felhívja a figyelmet, hogy az archaikus rítusok tovább élnek népszokásainkban. „Egyes népszokások, amelyek jellegzetes archaikus rítusokat foglalnak magukban, a keresztény ünnepek köré szerveződtek. A téli ünnepkörben, karácsonytól a farsang végéig találunk olyan szokásokat, amelyek a beavatási rítus jellegzetességeivel bírnak, és a rituális halál, újjászületés szimbolikáját is magukban foglalják.” (Péley)

■ RÉSZLETESEN AZ ERRE ÉPÜLŐ PEDAGÓGIAI PROGRAMRÓL

A népi kalendárium szerint **havat fúvó február** az enyhület, a hóolvadás ideje. A megújuló téli Nap ereje ekkor érződik először. A kemény, fagyott, kristályszerkezetű jeges világ felolvad, feloldódik, és hullámtermészetűvé válik. Az időszakot jelölő Vízöntő (♁) csillagkép természet-mitosisi elnevezése itt (miképpen a többi zodiákus csillagképnél is) az aktuális földi természeti viszonyokra utal, a hóolvadásra. Ilyenkor van a farsang időszaka is. A tél befelé forduló szorongásából hatalmas jókedvvel törnek ki az emberek. Az idáig őrzött belső feszültség elemi erővel tör fel, mulatozásban, tobzódásban oldódik fel, a téli ínség szabta törvény szigorából a törvény áthágásába vált át. Most már végre lehet pazarolni, hiszen megyünk ki a télből. Ez az időszak egyben a természet megújulásának kezdete is. A változás először a fizikai lét síkján következik be: a szilárd, mozdulatlan,

„kristály természetű” világ „folyékony halmazállapotúvá” oldódik fel.

A természet változásrendje valójában egy régebbi létezésformából új formába való átlépést jelenti, a régi megszűnt, oly módon, hogy átalakult, átváltozott az újban. Mindez analóg az emberélet átváltozásaival, ezért alkalmas a természet az átlépést, az átváltozást megidéző rítus sugalmazására.

A Gyermekotthon rítusrendjének első közösségi ünnepe is a farsang hagyományához kötődik. A rítus egy baranyai hagyományon alapul, amelynek középpontjában egy *szalonna* áll. A legények régen egy ágas-bogas fával járták végig a parasztházakat, bementek regölni, farsang alkalmából köszöntötték a gazdát, aki egy szelet szalonnát akasztott a fára:

„Hipp, hopp fársáng, itt ölték az ártányt,
nem adják a máját, csak a szalonnáját..”

Mire a legények végigjárták a falut, tele volt a fa szalonnával. Maga a szalonna a bőség megidézője. (A szalonna lényegében az édig érő paszullyal, az Életfával analóg.) Mi is felkészítünk egy ágas-bogas fát, a gyerekek régi parasztruhába öltöznek, két fiú elöl vonul kereplővel, őket követi egy legény, aki viszi a szalonnafát, majd a lányok zárják a menetet köcsögdudákkal, hegedűvel, énekszóval. A ház minden lakóegységét végigjárják. Bevonulnak a társalgókba farsangi regös énekekkel köszöntik az ott lakókat, jókívánságokat mondanak, Isten áldását kérik rájuk és hívják őket a farsangi multságba. A gazda, (a csoportvezető) utasítására a lányok szalonnaszeleteket aggatnak a fára. (Ez a farsangi bált megnyitó rítus.) Miután minden lakó összegyűlt a nagyteremben, megkezdődhet a multság. Ekkor műsort adnak a gyerekek. Felvonulnak azok, akik jelmezbe öltöztek. Az egyéni szereplőkön kívül csoportok is készülnek rövid műsorszámokkal, táncokkal. A legötletesebbeket megjutalmazzuk. Ezekben a jelenetekben többnyire az intézményt szokták parodizálni. A gyerekek paródiáiban tapasztaljuk, hogy milyen érzékenyen figyelik meg és milyen dramatikus módon jelenítik meg saját mikroközösségük, a gyermekotthonban élő vagy dolgozó személyek közötti viszonyrendszereket és interakciókat. Az irodai dolgozók sajátos hatalmi rétegződéseit, konfliktusait, az egyes személyek allűrjeit. A lakóegységeiken belül a felnőttek és gyerekek, gyerekek és gyerekek közötti viszonylatrendszereket, konfliktusokat. Produkcióikba gyakran felnőttek is részt vesznek. Többnyire ők játsszák a gyerek szerepeket, míg a gyerekek a felnőttek szerepeit veszik magukra. Ezek a kis tréfás produkciók szintén beavatási rítusok, hiszen a humor segítségével feldolgozzák, megjelenítik és így a közösség számára is elfogadható módon értelmezik a felnőtt világ sajátos viszonyait, illetve a felnőtt szerepek magukra vételével tulajdonképpen egy kicsit maguk is beavatódnak a felnőttek világába. Akkor sikerülnek igazán jól ezek a multságok, ha minél jobban bevonjuk a gyerekeket a készülődésbe. Vezéregyéniségek akadnak köztük akikre támaszkodhatunk, a felkészülés során ők segítik a gyerekek lelkesedésének fenntartását.

Más jellegű, gyógyító rítusokat is kitalálnak a felnőttek közreműködésével. Ez történt például két évvel ezelőtt, amikor az egyik lakóegység lányai 14-16 évesek voltak, és iskolalátogatások alkalmával még a tanárnők is több ízben panaszkodtak, hogy a lányok nagyon slamposan öltözködnek. Rövid szoknyát, nőies

blúzt nem voltak hajlandók felhúzni. Mindig nadrágban és pólóban, pulóverben jártak. A farsangi bálra szerettek volna műsorral készülni. Együtt kitaláltuk, mivel lepjük meg az otthon lakóit. Boszorkányoknak öltöttünk, akik éppen varázsitalt kotyvasztottak füvekből, békákból. Mielőtt művünket befejezhattük volna, varázslók kerítették be bennünket, és a csúnya, gonosz boszorkányokat átváltoztatták. Szép, fiatal lányok bukkantak fel a leplek alól és rövid tánccal kápráztatták el a társaságot. A táncosok közül két lány életében először akkor mutatkozott mini szoknyában. A siker nem maradt el, de a legnagyobb eredmény az volt, hogy a lányok kezdtek felvállalni nőiességüket. A korábban fiús beállítottságú lányok igazi nőkké váltak, elfogadták a fiúk udvarlását. Valójában itt is egy rituális átváltozás történt a lányok nemi identitásának fejlődésében. Gyermekkori traumáik miatt megakadtak, és ez az átváltozás átsegítette őket azon a kritikus ponton, ahol személyiségfejlődésük megtorpant. Csúnya, elutasítandó boszorkányokból kívánatos tündérlányok lettek.

A műsor után tánc, disco következik, melyet időnként megszakítunk, hogy tréfás játékoknak adjunk helyet: táncversenynek, egyensúlyversenynek, székes játékok. A bált Cibere és Koncvajda küzdelmével zárjuk. Koncvajda a farsangkirály: kövér, gazdag, Cibere sovány, szegény, ő a böjt megtestesítője. Ketten vetélkednek, kiabálnak egymással, veszekszenek, kötekednek, majd egymást csúfolva bottal párbajoznak. A küzdelem Cibere győzelmével végződik. Miután a farsangkirály földre terült elkezdődhet a **böjti időszak**, amely a tél végi tobzódás ellensúlyozása, a kikelet csendes várása. (A bál végére a szalonnafa is csupaszon áll, az este folyamán minden szelet szalonnát lecsennek róla a gyerekek.)

A pazarló és takarékos, a tobzódó és elcsendesedő, az élvezeteket kiélő és komoly erőfeszítéseket kívánó dolgozó időszakok váltakozása az ember életében már az egészséges felnőtt létbe vezet be, a mértékletességet segíti kialakítani a szocializáció során, ellensúlyozhatja egyben a mai fogyasztói társadalom szerelenségre csábító világát.

Húsvétig nem rendezünk több bált, bulit.

Az idő tovább melegszik, azonban a farsang jókedve lecsendesedik. Látszólagos csend, nyugalom alakul ki, de – főképp a növényi lét belsejében – óriási életfolyamatok indulnak be. **Rügymozdító márciusban** beindul a fák nedvkeringése, a rügyek elkezdnek duzzadni, rügyezni. Ez a készületi időszak viszonylag elég hosszú, egyben az áldozati halál ideje is. A meleg hatására a télen elpusztult állati tetemek, növényi maradványok bomlásnak indulnak. Végso pusztulásuk trágyává teszi őket, amely azonban táptalaja az új élet megindulásának. Nem véletlen, hogy a nagyböjt időszaka erre a kozmikus üdvtörténeti időszakra esik. Krisztus kereszthalála olyan áldozat, amely az emberiség számára az örök életet hozta el. A természet megújulása most főképp a biokémiai lét síkján folytatódik. Az időszakot jelölő, Halak csillagkép jelének központi csomója erre a megköztöztségre, csendes várakozásra, ugyanakkor a növényi lét megindult belső folyamataira, rügyezésre utal. (✠)

Virágvasárnap környékén kiszabábu-égetést rendezünk, amely során egy, a bűnösséget, esendőséget jelképező rongybabát készítünk, amit közösen, az udvar közepén rakott nagy tűzben elégetünk. A kiszabábut körmenettel, énekszóval (csúfolódó szövegekkel) kísérve viszik a lángoló máglyához.

*„Hajj kikisze, kikisze,
Gyűj be sódar gömböke.
Belvárosi lányok, piros tulipánok,
Kertvárosi lányok, fekete cigányok...”*

A tűzhöz minden gyermek és felnőtt kis cédulát hoz, amelyre azokat a bűneiket, gyarlóságait írják, amelyektől meg szeretnének szabadulni. Ezeket a cédulákat rátűzzük a kiszabáburra, és amikor azt tűzbe vetjük, jelképesen elégetjük mindazt, ami szorongást, bűntudatot okoz bennünk, illetve amittől meg szeretnénk szabadulni. Itt mindenképpen meg kell említenünk a népszokások konfliktus-feldolgozó szerepét is. Hiszen a rítusokban, – ugyanúgy, mint más művészeti-és kulturális formákban, (pl. gyermekrajzban) a valóság képe szimbolikus modellekbe tevődik át, így nagyobb lehetősége kínálkozik a léleknek arra, hogy a valóságban megoldhatatlannak tűnő konfliktusok mégis megoldódjanak, a rítusok átsegítsék az egyént a nehéz időszakokon. A nehézségeket a hétköznapi valóság síkjáról az ünnep szakrális síkjára emelik, a megoldás szimbolikusan történik meg, azonban a hétköznapiakba visszatérve ez ugyanolyan hatású, mintha valóságosan oldották volna meg. A kiszabábu, és ezen keresztül a bűnök elégetése is értelmezhető serdülőkorú beavatási rítusnak is, hiszen az áldozati halál megidézésével a tűzben ott ég minden, ami a múltban rossz volt, amittől szabadulni szeretnénk, hogy megtisztulva új lehetőségeket kapjunk személyiségünk fel-, illetve továbbépítése érdekében. A bábu értelmezhető „buta” gyermekdedségünknek, amittől szabadulni szeretnénk, hogy felnőtté válhassunk.

Hagyományörzésünk következő rituális eseménye a **keresztútjárás**, Nagypénteken. Nem messze az intézet épületétől, a Kálvária-dombon mondjuk végig Krisztus szenvedéstörténetét. Az egyes állomások történetét más-más fiatal olvassa fel. Az evangéliumi részek és imák között archaikus csángó énekeket, vagy gitár kísérettel nagyböjti egyházi énekeket éneklünk, gyertyákat gyújtunk.

pl. „Lehullott a Jézus vére a szent keresztfa tövire,
//:Drágalátos szent testiből, öt mélyseges sebeiből.://

„De a földben nem maradt, mint piros rózsák, kinyíltak,
//: A szent angyalok felszedték, alázatosan tisztelték.://...”

Nagyhéten a készülődő egyház rituáléiba is bekapcsolódunk, részt veszünk például a nagycsütörtöki szertartásokon és a feltámadási körmeneten nagyszombat késő éjjelén a Pécsi Székesegyházban. Ez utóbbi szertartás nagyon hosszú, hiszen az üdvtörténet pillérjeit képező eseményeket hallgatjuk végig az egymást követő olvasmányokban, a több órás szertartás végén a körmenetben éjfél táján ünnepeljük Jézus feltámadását. A különös hangulatú esemény ugyan próbára teszi a gyerekek türelmét, de kitartanak, és az orgonaszóval kísért gyertyás körmenet izgalomba hozza őket. Ígérik, hogy a következő évben ismét jó néhányan részt vesznek az eseményen.

Ágzöldítő, füttyösszavú április az újjászületés, a rügyfakadás ideje. Rendkívül rövid idő alatt óriási energiák szabadulnak fel a természetben. A rügyek kipattannak, a fák kizöldülnek. A természetben minden éles, harsány, friss, üde zöld. Ez egyben a feltámadás, a húsvét ideje is. Kozmikus üdvtörténeti szempontból a megváltás beteljesedése, az örök élet lehetőségének eljövele. A természet újjászületése minden évben Krisztus feltámadá-

sát idézi meg számunkra. Az időszakot jelölő Kos csillagkép jelét láthatjuk (♈), amely szétnyíló két szárával a rügyfakadást, a feltámadást idézi meg. A Kosok küzdelme, vagy akár a faltörő kos képzele valójában ezt a lendületet idézi meg.

Húsvét hétfőn az otthonban nagy locsolkodást rendeznek a fiúk, többnyire lavórokkal öntik le a lányokat. A húsvéti locsolkodás akkor igazi, tartalmat hordozó, ha elementáris erejű. A kölnivel való megszórás csak elcsökevényesedett változata a termékenységarázslás, természet-megújulás szimbolikus kifejeződésének. Az áldást, termékenységet hozó víz a lányokat éri, ők pedig piros tojást adogatnak a fiúknak. Gyakran előfordul – mint a régiségben is –, hogy jó kiadósan visszalocsolják a lányok a fiúkat.

A kiszebábú „áldozati halálával”, illetve Krisztus áldozati halálával és egyben feltámadásával, a természet újjászületésével a halál – feltámadás örök rítusát élhetjük át.

Virágnitő májusban megint egy nyugodtabb időszak tér vissza. Ez a növényi lét kiteljesedésének az ideje, a fák koronája is ilyenkor gömbölyödik ki. Dús lombkoronát, erős levélzetet fejlesztenek a fák, erősödnek tövükben a lágyszárú növények. A rét csupa illat, virág, érzékiség, ilyenkor virágzik a legtöbb növény. Feltámadnak a pillangók, kőverre híznak az állatok. A Kos csillagképpel kétoldalt, kívülről visszagömbölyödik, visszacsatlódik önmagába, hogy létrehozza ezt az időszakot jelölő Bika csillagkép jelét. (♉) A bika erőteljes, kővér állatként szintén alkalmas a természet, a növényi lét dúsulásának megidézésére, továbbá a bika a mediterrán kultúrákban az érzékiség megidézője, például, hogy Zeusz bika képében rabolta el Európét, vagy gondoljunk az ősi mitrász kultuszra.

Nálunk a tavasz-ünnepet a **zöldágyjárás** jelenti május elsején. Zöld ágából kaput készítünk, amit szalagokkal díszítünk. A kaput lányok tartják. A kapu őrzői és a sorban állók között rövid párbeszéd zajlik le:

- Jöjj el által, jöjj el, te szép aranybúza! (Kapúrtartók.)
- Által mennék, által, hogyha nyitva volna! (Általmenők.)
- Nyitva vagyon, nyitva, csak jöjj által rajta! (Kapúrtartók.)
- Hányat termett a magyaró, liliom, tizet, huszat a magyaró, haj liliom?” (Általmenők.)

Azután körmenetszerűen átmennek a díszített arany kapun a fiúk-lányok, (a fiúk kezében zöldellő vessző) miközben ezt éneklük:

*„Új hold, fényes nap, bocsáss kapun által!
Vagyok bátor, jó vitéz, megyek hídon átul,
Bújj szívem, barázdán, gyorsan menjünk átul!
Bújj, bújj bokrostul, bokrod ott maradjon!”*

Az éneklőket követik a kisebb gyerekek és felnőttek. A fiúk az énekek végeztével friss hajtásokkal, zöldág vesszővel paskolják, csapkodják meg a lányokat egy kis mondókával frissességet, üdéséget varázsolva:

*„Keléses ne légy, bolhásos ne légy,
esztendőre még frissebb légy!”*

Nagy sikítás, kergetőzés támad ilyenkor, mert a friss ágak csípnek, néha nyomot is hagynak a fedetlen végtagokon. Ezen a napon májusfát is állíthatunk.

Ezek a rítusok termékenység-varázsló, erotikus tartalmúak, tudattalan folyamatok síkján segítik a serdülőket az egész-

séges felnőtt heteroszexualitás felé vivő úton. (Zöldág kapu, zöldág vessző.) Ilyen szempontból is beavatási rítus. Dr. Róheim Géza pszichoanalitikus kiemeli, hogy az erotikus tartalmú rítusok lényegében a pusztán ösztönszerű nemi aktust valami magasabb eszme szintjére emelik, ezzel teszik emberhez méltóvá.

Szárbaszökellő június a növekedés ideje, a nyár kezdete. A réteken szinte ember nagyságúra nő a fű, a fák lombkoronája megnyúlik. Az élőlények, és így az ember kedve is az ég felé törekszik. Nem véletlen, hogy ez lett a Pünkösöd, a Szentlélek eljövételének ideje. A régi ember hitében ilyenkor az ég megnyílik. A csíksomlyói búcsúban Pünkösöd hajnalán a felkelő Napban a Szentlélek látható tűzmadár képében. „Ezt csak az láthatja meg, akinek a lelke arra érdemesült”- mondják a moldvai csángók. Az időszakhoz kötődik az Ikrek csillagkép kitétetett helyzete. (♊) Az ikerség is a földi természeti viszonyokra utal. Az ikrek, bár egy töről fakadnak, mindig versengenek egymással, és ezzel a nemes versengésükkel valójában egymást segítik abban, hogy minél hamarabb felnőjenek, magasabb szintre jussanak. Az ember nagyságú fűszálak is így versengenek egymással, hogy a Nap felé törjenek. A pünkösdi királyválasztás rituális küzdelmében ez a nemes versengés idéződik meg.

Ebben a pünkösdi időszakban **pünkösdi királyt** választunk a legrátermettebb legények közül. A nagy küzdelemben a természetes kiválasztódás íratlan törvényei érvényesülnek. Csak fiúk között zajlik a viadal, az erőé, az ügyességé és a szellemé a döntő szerep. A lányok ilyenkor a segítő szerepét töltik be. Az izgalmas feladatok sok tréfás helyzetet teremtenek. Például a lányok felkapott kötényébe a fiúknak kekszet kell dobni, (ez **termékenység-varázslás** is egyben), a bekötött szemű legényeknek fel kell ismerniük a hátukra ugrott lányt, hátrafelé kapkodva, tapogatással. Az ügyesség mellett a fiúk erejének megmérettetése is a lányokhoz kapcsolódik. A versenyzőknek nem súlyokat kell emelgetniük, hanem egy-egy kislányt kapnak ölbe és „cipelik” át a „folyón”, a lehető legrovidebb idő alatt. A szellemi képességek téren ügyességük, ötletességük abban is megnyilvánulhat, hogy melyikük tud a lányoknak legjobban tetsző szerelmes levelet, verset írni. A költeményt fel is kell olvasnia minden jelentkezőnek, méghozzá úgy, hogy ki kell választania egy lányt, lehetőleg szíve hölgyét, és neki kell elszavalni a szerelmes szavakat. Sok érzelem, lelemény bújjik meg a szavaik mögött, néha igen megható, értékes művek is születnek. A fiút, aki elnyeri a pünkösdi királyságot, a pünkösdi királylány koronázza meg, aki az otthon legkisebb lánya. Négy népi ruhába öltözött lány piros, szalagokkal díszített baldachint tart a királylány feje fölött, énekszóval vonulnak és közben bőségvarázsló énekeket énekelnek:

*„Elhozta az Isten piros pünkösöd napját,
Mi is meghordozzuk királykisasszonykát!
Jácintus, jácintus, tarka tulipántus.
Nem anyától lettem, rózsafán termettem,
Piros pünkösöd napján hajnalban születtem.
Öreg embereknek csutora borocska,
Öreg asszonyoknak kemence kalácsát,
Ifjú legényeknek szegfű bokrétáját.”*

„Ekkora legyen a kentek kenderje, mint a kiskirályné!” – kiáltással a lányok magasba emelik a királylányt.

Majd odajárulnak az újdonsült király elé:

*„Mi van ma, mi van ma, piros pünkösdi napja!
Holnap lesz, holnap lesz a második napja!
A pünkösdi rózsát jól meggondozzátok,
Kalapotok mellett el ne hervasszátok!”*

A legény térdre borul a kis királylány előtt, aki megkoronázza őt. Az újdonsült király egyéb királyi jelvényeket is kap: Díszes ruhát, palástot, botot, amivel aztán a második és harmadik helyezett versenyzőket hadnagyává üti. A neki hűségi fogadalmat tett fiúk a vállukra veszik urukat, körbehordozzák, és ő úgy tartja meg tréfás koronázási beszédét, melyben megfogalmazza uralkodásának alapelveit. A királyi korona évről évre a következő győztes fejére száll, azért kap a király maradandó emléket is, általában egy jó bicskát. Uralkodása egy évig tart, két hadnagyával ez alatt az idő alatt a diákönkormányzat tagjaivá válnak. A király joga-kötelessége a bálók szervezése, a zene biztosítása, valamint a gyermekek között kialakult veszekedésekben, vitás ügyekben neki kell bíraskodnia is. Csábító díj az is, hogy király egy évig kimenő megvonással nem büntethető! (A gyermekotthonban ez elég súlyos és gyakori büntetésnek számít.)

„A beavatási rítusok lényeges mozzanata a felnőttiségre való alkalmasságot bizonyító próbatétel, a hősiesség igazolása, melyben a serdülő kipróbálja erejét, ügyességét, valójában felnőttiségre való alkalmasságát.” (Péley) Mint már a korábbiakban láttuk, hogy a „kvázi beavatási rítusok” a mai marginális helyzetű fiatalok körében sokszor önpusztító, veszélyes rituálékba csapnak át. Eszméletvesztésig tartó ivás, halálélményt kereső kábítószeresítés, gépkocsival való száguldozás, bűncselekmények elkövetése stb. Pünkösdi király választásunk azt szolgálja, hogy a kamasz fiú úgy is kipróbálhassa, megmérethesse erejét, eszességét, hogy az kemény próbatétel legyen, azonban mégis mindez kontroll alatt történjen. Nagyon fontos az, hogy a versenynek valódi tétje legyen, a győztes valódi jogokat szerezzen a felnőtt társadalomban. A pünkösdi király a gyermekek vezetőjévé válik, Gyermekönkormányzatunk tagjává, partnerévé a felnőtteknek, pl. a programok szervezésében, részévé válik az intézmény vezetésének, beleszólhat az otthon ügyeibe, felnőtt döntések előkészítésébe. „A beavatási szertartásokra azért van szükség, hogy a fiatalok jó férfivá, és a törzs teljes jogú tagjává váljanak, mind a kívülálló, mind a maguk szemében.” (Péley)

Sarlóshintó július a természet bőségének, az érlelődésnek ideje, az aratás kezdete. Ilyenkor érik a legtöbb gabonaféle, a táplálék gazdagságát szórva a természet teremtményei elé. Ez az időszak az örök természetanyaság megidézésének ideje. Ahogy az anya testével táplálja gyermekét, így táplálja a természet is gyermekeit. Nem véletlenül képviseli ezt az időszakot a Rák csillagkép, hiszen a rák testén hordozza ezernyi kikelt fiát.

A nyári napfordulat időszaka is erre az időre esik, hiszen ezután már elkezdnek rövidülni a nappalok Erre utal az ezt az időszakot jelölő Rák csillagkép jele, (♋) mely a napfordulat forgását idézi meg. De megidézi a Holdat is, állandóan változó sarló alakjával, amely ősidők óta a női minőség szimbóluma. Nem véletlen, hiszen a nők termékenységhez kötődő ciklus váltásai a Hold ciklusváltásához kapcsolódnak.

Közel július elejéhez, június végének, a nyári napfordulónak az eseménye a **Szent Iván éji tűzgrás**. A Szent Iván napi tűzgyújtáshoz különböző hiedelmek fűződnek, pl. a gyermekek szemetet,

csontot égettek, hogy a füstje megakadályozza a kígyók elszaporodását, átugrották a tüzet, hogy minden szomorúságuk elmúljon, bűzös füstöt raktak, hogy az ördög eliszkoljon. Mi ilyenkor kimegyünk az erdőbe, és egy réten tábort verünk. A fiúk összegyűjtik a tűznek való, a lányok és asszonyok előkészítik a vacsorát. A pünkösdi király körbejárja az előkészített máglyát, szentelt vízzel meghinti az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, majd meggyújtja a tüzet. Éneklő lánykar sorakozik fel a tűz mellett, minden tagja egy-egy szál illatos virágot dob a lángokba, miközben a virágok neveit énekbe foglalja. A virágok tűzbe szórt áldozatok. Az illatos füst a gonosz távol tartására és az érő vetés megővésére szolgált, bajelhárító szerepük is volt, elsősorban lányok számára.

*„Odavetemedik három féle virág,
virágom véled elmegyek,
virágom, tőled el sem maradok.
Elsőféle virág a búza szép virág,
virágom véled elmegyek,
virágom, tőled el sem maradok...”*

A rítus után a lányokat át kell ugratni a tűzön, énekszó kíséretében. Az énekek párosító szövegek, így a szerelmi-varázslás egy sajátos formáját alkotják. Minden lányt kiéneklünk, az ő és párja nevét szójuk az ének szövegébe:

*„Magos a rutafa, ága elágazik,
selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján folyú gyöngy, koszorúja gyöngy.
Még a tengeren is átalhajlodozik, refr.,
Egyik ága hajlik Miklósnak vállára, refr.,
Másik ága hajlik Szandrának vállára, refr.”*

Ugranak a lányok, hogy megtisztuljanak, termékennyé váljanak. Minden lány átesik ezen a szertartáson, bár többen menekülnek előle, őket csak a legények erőteljesebb ráhatása segíti őket félelmük legyőzésében. Két markos legény lendíti át őket a tűzön. Az este mindig nagy zenéléssel, közös énekléssel, táncal telik, többnyire a cigány folklór köréből.

Dr. Róheim Géza gondolatmenetét követve a Szent Iván éji tűzgrásban a kamaszkori szexualitáshoz való viszony sajátos ambivalens kettőssége jelenik meg. Egyrészt félelem, a szorongás a szexuális aktustól, másrészt a kíváncsi vágyakozás rá, amely beteljesülés esetén a szeretet mindent betöltő feloldódásába megy át. Ezzel analóg módon a tűz átugrása előtt vegyes érzelem fogja el a fiatalembert. Egyrészt fél a tűztől, fél, hogy megégeti, másrészt bizonyítani szeretne, hogy ő ezt át tudja ugrani. Miután átugrotta a büszkeség érzése tölti el sikerétől. A szexualitás és a tűzgrás analógiáját a párosító énekek kapcsolják egybe.

Aranyat izzó augusztus, az év legmelegebb hónapja, a Nap uralmának ideje. Az időszakot jelölő Oroszlán (♌) nem véletlenül az állatok királya. A hím oroszlán színe a Napot, sörénye pedig a nap sugarait idézi meg. Ezt az időszakot többnyire táborozásokkal, strandolással, nyaralással töltjük el.

Szőlőszagú szeptember, a Szűz (♍) hava a magba, bogyóba sűrűsödés ideje. Ilyenkor érik a legtöbb gyümölcs. Az élet pusztán potenciális képességgé, lehetőséggé válik, hogy így visszahúzódva vészelje át a téli hideget, hogy majd a következő tavaszon törjön elő, valósuljon meg újra.

A levelet osztó október a fák színesedésének és az őszi nap-éjegyenlőségnek az ideje. A nap-éjegyenlőség mérleg helyzetet

teremt az évkör során. A Mérleg (♎) egyben a megmértetés ideje is, az ítéletet osztó Atya Istent is megidézi.

A kifsarsang derekán szeptember-októberben a **szüreti bál** mozgatja meg a közösséget. Erre úgy készülünk, hogy a csoportokat végigjárjuk. Találó rigmusokba szedve kicsúfoljuk a ház minden lakóját, kikiabáljuk az év botrányait, pletykáit.

„Ez a csoport ez, ez, ez, jól megjárta em, em ez.

Kotlos tyúkom koty, koty, koty,

kiscsibéim moty,moty,moty

De takaros ez a tyúk, kiscsibéim ám de lyuk,

Belebújnak minden lyukba,

füst gomolyog a nyomukba.

Utánuk jön a rendőr, ég a világ minden felől.”

„Bendegúz, a kis mester, forraszt hangfalt ezerrel,

Szereli azt serényen, Mester urunk, ne féljen!

Nem lesz nehéz a láda,

Nincs benne a szerszáma!”

„János bácsi füstölög, hová tűnt el a csülök?”

„Domborodik a pocak, ne félj lányom hagyjad csak

Majd megjön a legény, feleségül adlak én.”

„Lacika a Mek mester, dühe mindent felperzsel.

Az ajtóban lyuk tátong, ne rúgjad mert megbánod.”

A versikék végeztével mindenkit meghívunk a bálba. A folyosón, a nagyterem bejáratában fölállítunk egy *szőlőlugast*. A lugast csószók őrzik. Csak az léphet a terembe, akinek sikerül lopnia egy fürt szőlőt. Nem könnyű a feladat! Akit a csószók elcsípnek, annak zálogot kell adnia. Csak tréfás mutatóvány árán válthatja ki a bálban. Hogy mit kell tennie, azt a *pünkösdi király* mondja meg. A szüreti bálban a gyerekek beöltöznek az intézmény valamelyik dolgozójának, és kifigurázzák őt. Az a műsor szám aratja azonban mindig a legnagyobb sikert, amikor a felnőttek öltöznek be valamelyik gyereknek, és előadják a jellegzetes kamasz allűröket és hisztiket. Ez a tréfás szembenézés önmagukkal elementáris nevetést vált ki, ami azért fontos, mert egyébként nagyon nehezen viselik el a kritikát, az önmagukkal való szembesülést.

Kisfarsangi, szüreti szokás még a **bűnbak kivégzése**. A bál egyik rítusa: egy kamasz fiú – előzetes megbeszélés szerint – önként vállalja, hogy őt a legénybírótság elítélje a közösség bűneiért. A gyermekotthon összes bűnét rá kell kiabálni itt és ekkor erre a gyerekekre. A „**rituális kivégzés**”, amelynek során megtörténik a **megtisztulás**, régi, Európában sokfelé elterjedt népi rítus szerint zajlik. Maga a „kivégzés” érdekes: egy liszttel teli cserepet az áldozat feje fölé lógatunk, és egy botütéssel eltörjük. Ő úgy tesz, mintha meghalna, elvágódik, a ráfolyt liszt befedi. A gyerekek odarohannak, és beledörgölik a lisztet a ruhájába. Mi letakarjuk egy fehér lepedővel, elsiratjuk. A **siratásban** föltámad, fölgrik. Jogot szerzett arra, hogy lányokat megcsikálja. Végigrohan a házon: föltámadt a bűnbak, miután vezekelt mindenki bűneiért! Ilyenkor lehet érezni, hogy tényleg megtörténik az, hogy néhány gyerek megszabadul a **szorongató bűntudattól**. A rítusnak lélek szabadító ereje van. A tapasztalat szerint azok szoktak odarohanni, akik a legproblémásabb neveltek. Péley gondolatmenete szerint: „A halál és az újjászületés szimbolizmusa megfelel az átmeneti rítusoknak (Leach, 1976) mint egyik létezési forma megszűnése és egy másik kezdete. Az archaikus társadalmak szertartá-

sai a temetést, a halált dramatizálják, megjelenítik, éppúgy, mint az újjászületést. Aki tehát a szimbolikus halált átéli, megtisztulva születik újjá. Bloss (1979) szerint a serdülőnek el kell gyászolnia a korábbi ént és tárgyat ahhoz, hogy az „érett ambivalencia” megszülessen. Ha ez nem következik be, hasadás jön létre a posztadoleszcens⁵ énjében. Ennek következményeként a hasítás állandósul, ami annyit jelent, hogy egyfelől elfogadja, másfelől tagadja a halált, mint végleges állapotot. A drogos halálélmények két ok miatt nem tudják betölteni azt a funkciót, amit az egészséges én-fejlődés igényelne és amit a beavatási rítusok halálélményei korábban megvalósítottak. Egyfelől, szemben a beavatási rítusokkal, ahol a halált újjászületés követi, a droghasználó fiatalok halálfantáziái nem vezetnek sehova. Másfelől ezek a fantáziák nem valamilyen szimbolikus halálhoz, hanem konkrét, materiális halálhoz kapcsolódnak.”

Ködnevelő november a halál ideje. A természet téli álomba szenderül. Az első beköszöntő fagyok „skorpió fullánkjukkal” csípik meg a fák leveleit, mire azok elhalva leválnak a faágról. Ez a levélhullás ideje. (A levelek színesedésének idejét gyakran összekeverik a levélhullással, pedig a két időszak nem ugyan az. A színes falevelek október derekán még sokáig fent maradnak a fán. Ezzel szemben a novemberben beköszönő fagyok idején szinte egyik napról a másikra dobják le magukról dús lombkoronájukat a fák, bokrok.) Nem véletlen, hogy ekkor van a halottak napja. Az időszakot jelölő Skorpió csillagkép (♏) méregfullánkjaival szintén a halálba való beavatódást idézi meg.

A **halottak napját** intézményi keretek között szoktuk ünnepelni. Nem tudunk minden gyereket elvinni a temetőbe a halottaikhoz, ezért az udvaron este gyertyákat gyújtunk, imádkozunk, egyházi énekeket éneklünk. A pálos atyák segítenek a méltó megemlékezésben. Gyermekotthonunkban sok az árva, félárva gyermek. Feldolgozatlan gyászélményeiket deviáns megnyilvánulásokkal kompenzálják. A gyász ritualizálása ezért is különösen nagy jelentőségű számunkra.

„Halotti szokásaink és egyáltalán az öt világrész minden népeinek halotti szokásai alapján véve egy-két egyszerű, de annál mélyebb gyökerű lélektani nevezőre hozhatók. Valami elszakad, leválik, és a hiány félelmes, borzasztó. A lélek elhagyja a testet, a halott az élők társadalmát.” A katasztrófára a psziché kétféleképpen reagálhat: hangsúlyozza vagy letagadja. A halott, ha már meghalt, tűnjön el minél előbb, mert borzalmas mivoltában emlékeztet a végső órára. Vagy pedig úgy kell tekinteni a halált, mintha nem a legszomorúbb, hanem valami örvendetes esemény volna, nem az élet záróköve, hanem az új élet kapuja.” (Dr. Róheim Géza)

A novemberi **Katalin bál**on a lányok versenyeznek egymással, hogy ki legyen a bálkirálynő. A pünkösdi királyválasztáson a fiúk, itt most a lányok mérik össze ügyességüket, okosságukat, szépségüket, nőiességüket. Alexandriai Szent Katalin legendájában okosságával, szépségével, fiatalásával, állhatatosságával aratott erkölcsi győzelmet, a keresztény üldöző római császár felett, aki mellel szívesen szerelmes volt Katalinba. Ötven római bölcslet küldött ellene, hogy hitvitában győzze le az egyiptomi hercegnőt. A dolog azonban fordítva sült el, Katalin egymaga győzte meg az ötven bölcslet, akik ennek hatására meg-

⁵ serdülő kor utáni

keresztelkedtek. A legenda adja a bál aktualitását. A lányok különböző nőiességgel, kreativitással és intelligenciával kapcsolatos ugyanakkor tréfás számokban versenyeznek. A győztest most a Pütkösdí Király koronázza meg.

Katalin bál fontos momentumra végén a zárás. Az utolsó bál az évben. A befejező tánczene gyors ritmusú, pergő, hangos. Minden ott levőt táncba hívunk, és amikor felfokozott a hangulat, a szám közepén hirtelen elvágjuk a zenét, majd gyertyafény mellett, énekszóval behozzuk az adventi koszorút. Saját kialakult hagyományunk, hogy az éneklő csoport mögé az összes gyermek felzárkózik, és menetoszlopot alkotva jár körbe. Vége a mulatozásnak.

Advent időszaka jön, készülődés a **karácsonyra**. Ilyenkor ünneplőbe öltözteti az ember a lelkét. Ebben a csendben betlehemes játékot tanulunk, amit majd karácsony **szentestéjén** adunk elő.

Deres-daras december a havazás beköszöntének ideje, az év legsötétebb időszaka. Nagyon érdekesen függ össze a havazás, mint deres-darasság és az éjszaka fénye a csillagfény az égbolt deres-darassága. Tulajdonképpen ebben az időszakban élhetjük meg legjobban az éjszaka fényét, a csillagfényt. A frissen lehullott hó ugyanis visszaveri a kozmoszból hozzánk érkező éjszakai fényeket. Még ha nem is süt a hold, ilyenkor olyan világos van éjszaka, hogy a csillagfényénél olvasni lehet, látszanak a távoli hegyek, környező házak, fák, erdők. Az éjszaka csillagfénye varázslatos hangulatot áraszt. Ez az advent ideje, a közénk született Megváltó várásának ideje, akit a Szentírás a világ világosságának nevez, aki megvilágosítja az embereket. Nagyon érdekes, hogy ez az időszak a Nyilas csillagképének az időszaka is egyben. (♄) A Nyilas csillagkép mögött a Tejútrendszer középpontja található, ahonnan óriási mennyiségű fény energia áramlik ki galaxisunkba melyből születnek a csillagok és az égitestek, vagyis az anyagi világ. Tehát a Nyilas csillagkép egyenesen a teremtető erő középpontjába mutat. Ezt a teremtető fényt érzékeljük csillagfényként a decemberi éjszakában. Nagyon szép példa a kozmikus üdvtörténetre. Egyszerre jelenik meg az anyagi természetben a teremtető Atya életető fénye és a társadalomban emberi lelkeket megváltó krisztusi fény eljövetele.

*„Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt,
és Isten volt az Ige, ő volt kezdetben Istennél.*

*Minden általa lett, ami lett. Benne az élet volt,
s az élet volt az emberek világossága.*

*A világosság világít a sötétségben,
de a sötétség nem fogta fel.” (Jn.1, 1-5)*

*„Az Ige volt az igazi világosság,
amely minden embert megvilágosít.*

*A világba jött, a világban volt,
általa lett a világ, mégsem ismerte föl a világ.” (Jn.1, 9-10)*

Már a kereszténység előtti időben is az év legsötétebb időszaka egyben a teremtető, újratemtető fény misztériumának az ünnepe is volt. Ezek az ősi csillagmítoszi emlékek a magyar regös énekekben maradtak fenn.

*„Ahol keletkezik egy ékes nagy út,
a mellett keletkezik egy halastó-állás.*

Hej, regülejtem, regülejtem!

Azt is fölfogá az apró sásocska,

Arra is rászokik csudafiuszarvas.

Hej, regülejtem, regülejtem!

*„Noha kimennél uram, Szent István király
vadászni, madarászni,*

*De ha nem találnál sem vadat, sem madarat,
Hanem csak találtál csudafiuszarvast,”*

Hej, regülejtem, regülejtem!

*„Ne siess, ne siess, uram, Szent István király,
Az én halálomra.*

Én sem vagyok vadlövő vadad,

Hanem én is vagyok az Atya istentől

Hozzad követ.”

Hej, regülejtem, regülejtem!

„Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap,

Oldalamon vagyon árdeli szép hold,

Jobb vesémen vannak az égi csillagok.”

Hej, regülejtem, regülejtem!

„Szarvam vagyon, ezer vagyon,

Szarvam hegyin vannak százezer égő szövötek,⁶

Gyulatlan gyuladnak, oltatlan alusznak.”

Hej, regülejtem, regülejtem!

(Dozmat, Vas-m.)”

Az ősi időkől fogva a Tejút központi szerepet játszott az emberiség csillagászati tudásában, hiszen ott legnagyobb a csillagsűrűség. Szabad szemmel is jó látható, hogy a Nyilas csillagkép közelében a Tejút a legerőteljesebb, legszélesebb, különösen csillag gazdag és sűrű, ezért sejtette már a régi idők embere, hogy ott az eredete, közepe is. A modern csillagászat csak igazolta ezt a feltevést, műszeres vizsgálataival. A csodafiú szarvas valójában, kozmikus fényhozó állat, kit az Atya Isten, a Teremtető küldött, és a vadászó Szent István király, a nyilas, aki rámutat, rászégezi fegyverét. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a Gyermekeketthonunkban csillagászati szakkörünk működik, rendelkezünk amatőr távcsövekkel is. Továbbá rajzszakkörünk keretein belül, „szürrealista” módon feldolgozzuk a kozmikus objektumokat és hozzájuk kapcsolódó mitológiai, kultúrtörténeti hagyományokat is.)

A Nyilas időszaka belép a téli napfordulóba, melyet a Bak időszaka, a **jégen járó január** követ. A napfordulóban a Nap újjászületik, hiszen ettől kezdve a nappali órák száma növekedni kezd. A jégen járó január az év leghidegebb és legéhínségesebb hónapja. Mindenütt a jég, a hó az úr, a föld csontosra fagyott. A fák látszólag élettelenek, csak csontváz ágazatuk meredezik. Az állatok nagy része vagy elpusztult, vagy elbújt és szintén téli álmat alszik. Az ilyenkor is ébren lévő állatok sokat éheznek, nélkülöznek a természetben. Igaz, hogy karácsonykor a téli napforduló idején megszületett a fény, a nappali órák száma egyre hosszabbodik, azonban a Napnak semmilyen ereje nincs. Az egész természetben a szerkezet, a váz a meghatározó, a fagyott táj merev, kristály szerkezetű létben nyugszik. Az időszakot jelképező hurkolt farkú Bak sárkányok még hatékonyan tudják őrizni az éppen hogy újjászületett, fénycsírákat bontott napot, a Nyárád menti székely kapukon, ahogy Ázsiában sokhelyütt. A hurok a hideget, a Nap erejének megkötözöttségét jelképezi. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a Bak csillagképet (♉) a kőszáli kecskéről nevezték el, mivel olyan állat, mely a legínségesebb és legzordabb körülmények között is meg tud élni.)

⁶ Szövötek régies szó, fáklyát, világítót jelent, itt a fénylő csillagokra utal.

Szent Miklós járás népszokás a régiségben a következőképp zajlott: a gyermekpüspök krampuszok kíséretében végigjárta a házakat, ahol gyermekek voltak, és kikérdezte, „gyóntatta”, majd érdemük szerint megjutalmazta, vagy virgáccsal megfenyítette őket. Néhány éve mi is felelevenítettük ezt a népszokást. December 5-én este egy nagyfiú Szent Miklós püspök ruhájába, két legényke pedig krampusz jelmezbe bújik. Néhányan angyalokként népi ruhában kísérik őket, csengőkkel. Az angyalok ajándékokat, a krampuszok egy fazék kormot visznek magukkal, a püspök pedig egy listát, melyen minden gyermek rossz cselekedetei fel vannak sorolva. Ezeket a listákat a növendékek nevelői készítik el, akik a mindennapok gyarlóságait a legjobban ismerik. Ezeket a bűnöket aztán az összegyűlt csoport színe előtt a püspök a rosszalkodó fejére olvassa, és beismerteti vele bűnösségét. Amennyiben a vétkes javulására fogadalmat tesz, megkapja a csomagját, melyben édes-ség, gyümölcs van. Ha nem fogadja el a ráolvasottakat, a krampuszok elkapják, és korommal alaposan bemázolják arcát, csak aztán kapja meg az ajándékát. A több éves gyakorlat alapján a kisebb gyerekek könnyebben beismerik tetteiket, míg a nagyobbak között néhányan a tagadást és a menekülést választják, azonban sorukat nem kerülhetik el, mert a krampuszok utolérlik őket.

A téli éjszakák csillagfénye az „Atyai teremtő” fényt idézi meg, amelyet ingyen osztogat számunkra. Ebből a fényből születik meg minden, ami él és mozog a világban. A kozmikus csillagfényben születik meg az anyagi struktúra, csillagfényű Napunk táplálja az életet földünkön. Az adventben, a karácsonyi ünnepekörben egyben a Nap és ezzel együtt földi életünk újjászületése is készülődik. Innét ered a Mikulás és a Karácsony bőséggel osztó ajándékozó kedve. Olyan ajándéké, amit nem érdekből, hanem szeretetből adnak. A karácsony ünnepekör a szeretet legteljesebb rítusa.

Luca napján lepedőbe burkolva, a maskarás arca elé szítát téve, egy lúdtollal járjuk végig némán az intézet lakóegységeit, hogy a tollal minden gyerek és felnőtt arcát megcirógassuk, és ezzel megidézünk az „angyalszárnyak suhogását” védelmet várva ezen a befelé forduló, igen-rövid nappal, sötét napján az évről.

Betlehemezésre hetekkel az ünnep előtt elkezdünk készülödni. Gyönyörű csángó betlehemest tanultak meg a gyerekek, amely a szállást kereső szent család vándorlásával kezdődik és a pásztorok látogatásával fejeződik be. A történet szerint a gazdag kovács rongyos istállócskájában megtörténik az első csoda, amelyet Szűz Mária ígér a kovács vak, nyomorék leányának: „– Majd lesz néked kezéd, lesz néked szemed, áldott Szent Fiamat karjaidra veszed. – És kinyúlván két keze, és lát a két szeme, Mária áldott Szent Fiát karjaira vette, s világ Megváltója tündökölt kezében.”

A gazdag kovács lánya ezután lázad, szemrehányást tesz szüleinek. „– Ha oly nagy gazdagok voltatok Jézus Krisztus édesanyjának szállást miért nem adtatok?! „A szülők látva, hogy lányukkal milyen csoda történt (a vak nyomorék lányból gyönyörű szép fiatal lány lett) sajnálkozásukat fejezik ki és szánják-bánják vétküket. Rituálisan itt egy szerencsés kamaszszülő leválás történt, hiszen a szülei ellen lázadó tőlük leválni akaró, a közösség számára csúf énye átváltozik, közösség előtt elismerést, elfogadást kiváltó felnőtt szépséggé, aki már egyenrangú szüleivel, mindez a transzcendens síkjára emelkedve. Ez a rítus is segíti a kamaszkori átváltozást a felnőttébe.

A szöveget további csodálatos dallamú és tartalmú énekek színezik, Szűz Mária és az angyalok kara köszöntik a pásztorokat. Az angyalok kara:

*„Dicsőség mennyben Istennek, békesség földi embereknek!
Jó akarat a híveknek, kik Istenben örvendeznek.
Serkenjetez pásztorok, juhok mellyett ti alusztok,
mert született az éccakán a ti szabadítótok.
É Szent Szűztől Betlehemben, városok kihül egy mezőben
Kiet barom közt szegénységben, született nagy hidegben.”*

A betlehemezés, az ünnepi készülődés, próbák, szereplések hordozzák a legnagyobb közösségi összefogást a gyermekotthonban. A szereplők között személyi változás évek óta alig történt. Az időközben nagy kamaszokká vált fiúk és lányok is egyaránt ragaszkodnak szerepeikhez. Az eltávozott szereplők helyére nehezen engedik be az újabb jelentkezőket. Az első évben, amikor összeállt a csapat, Szűz Mária szerepe nekem jutott:⁷ Kis Jézus egy nagyon kicsi lány volt, akit egész előadás alatt úgy tudtam tartani, mintha a kisbabám lenne. ő összehúzta magát, bújt, hogy minél könnyebb legyen. ő akkor az én kisbabám is volt, nemcsak Szűz Mária Jézuskája. A kislány megnőtt, ma már „kilóg” a Kised Jézus szerepéből, angyalként áll a karban, de mindkettőnkben minden karácsonykor előjön annak az évekkel ezelőtti érzésnek az emléke, ami a játékot számunkra olyan különlegessé tette. Megpróbáltuk Szűz Mária szerepét átadni egy fiatal lánynak, de a többi szereplő nem fogadta el a változtatást, így a következő évben visszatértünk az eredeti felálláshoz. A gyerekek traumája, a családhiány miatt nagy erővel jelenik meg minden olyan rítusban, vagy közösségi eseményen, ahol megjelennek a családtagok közti kapcsolatok. A Szent Család minden biztonságot adó család eszményképe, a vele való azonosulás, a betlehemesben való szereplés lélekrendező lehet.

Szűz Mária szerepét az általunk színpadra állított Mária evangéliuma c. rockoperában is én kaptam, akkor is megisméltődött az, amit karácsonykor átéltem. Akkor egy 16 éves árva fiú volt Jézus, akit miután a keresztről leemeltek, a karjaimban ringattam és sirattam. Éreztem a fiú remegését és azt, hogy belül zokog. Azóta is anyának szólít.

Egyik évben arra is lehetőségünk nyílt, hogy egy faluban házról-házra járva betlehemezzünk. Óráig jártuk a fagyott utakat, sok család fogadott bennünket szívesen, és vendégelt meg a játékunk után. Nagy élmény volt látni a gyerekek lelkesedését, ahogy a hideg és a fáradsággal nem törődve rótták az utcákat, izgatottan léptek be egy-egy porta kapuján. Mindig új és ismeretlen helyzetben játszottak, egyre jobban tökéletesítették a technikájukat. A szociális otthonokat járva az öregeknek is betlehemezzünk.

Az esztendő legmeghittebb estéjén, mikor megszületik a Kis Jézussal a Fény, a gyermekotthonban összegyűlünk valamennyien, és pálos szerzetes atyák szentmiséjének keretén belül az otthon lakóinak és dolgozóinak is előadjuk a betlehemest. A Szent Család az eszményi családot jeleníti meg azok számára is, kik elveszítették családjukat, illetve soha sem volt szerető, biztonságot adó családjuk. A betlehemezésben szereplés során, legalább a képzet szintjén beavatódik minden szereplő az igazi család meghittségébe. Szentmise után a fénylő karácsonyfa körül megajándékozzuk egymást, aztán mindenki megy a saját csoportjába, ahol karácsonyi vacsora várja a lakókat.

⁷ Lónay Eszter

Regölés, téli napforduló, a téli ünnepkör legarchaikusabb népszokása, pogány kori emléke. Főképp karácsony másnapján Szent István vértanú napján regöltek régen, volt, ahol egészen újévig. Azonban Baranyában még farsangkor is volt regölés. Mind már korábban írtuk, ezt a farsangi regölést is felelevenítettük Gyermekotthonunkban a szalonnafa végighordozásának szertartásaként.

Karácsony táján – praktikus okokból – regölésünket, Szentestét megelőző valamelyik napon adjuk elő. Mára már hagyománnyá vált, hogy a Pécsi Önkormányzat vezetése és politikusai, a város polgármestere és főjegyzője vezetésével előkarácsonyt rendeznek gyermekotthonunkban élő gyerekek és fiatalok számára. Ekkor a karácsony hangulatát idéző vacsora a város egyik előkelő éttermében zajlik, ahol a Fenntartónk részéről a gyerekek és intézményünk megajándékozása történik. Viszonzásként a vendégeknek, az egybegyűlteknek a már fentebb ismertetett dozmati Csodaszarvas regős éneket adjuk elő. Ehhez használunk sámán dobót, őz koponyával és agancsával felékesített csörgős botot. Regölésünkkel a Karácsonyt váró hosszú téli éjszakában teremtő fényt varázsolunk a lelkekben. Az esemény vidám zenéléssel és tánccal zárul.

Legény- és leányavatás. A karácsony elmúltával, de még a téli ünnepkörben a regöléshez kapcsolódik legény- és leányavatás rítusa. Nem véletlen, hogy a legényavatás a régiségben a regölés rítusaihoz kapcsolódott. Mind a regősénekek csillagmítoszi csodafiú-szarvasa, mint Bartók által is feldolgozott román kolindák, mind pedig a csodaszarvast űző Hunor, Magor mondája ugyanazt fejezi ki lélektani értelemben. A kamaszkor végén az ifjú elindul az ismeretlenbe, felfedezni a világot, beavatódni a végtelen világmindenségbe, „ég és föld ölelésébe”, leányt, asszonyt, új hazát, otthont szerezni, majdan önálló családot alapítani.

A nagykorúvá vált, de intézményünk Utógondozói Otthonába átköltöző, továbbmaradó gondozottaink számára egy beavatási ünnepséget rendezünk a nagykorúság elérése és a felnőttek világába való belépésük alkalmából. Erre nagy szükség van, hiszen az utógondozotti ellátás létformája már felnőtt szabadsággal, ugyanakkor jóval nagyobb elvárásokkal, kötelezettségekkel jár. A fiataljaink sokszor nem érzik a különbséget a kétfajta élethelyzet között, sokszor még mindig éretlen dolgokat cselekednek, veszélyeztetve azt, hogy emiatt kikerülhetnek az utcára. A kétfajta létforma határozott különbségtételét erősíti meg bennük ez a beavatási rítus.

A régiségben leányavatás során a jelöltet a nagylányok közösségükbe körtánc, kézfogással és csókkal fogadták be, a női italnak számító mézes pálinkával itták be. A leányavatás tovább folytatódott a táncmulatságban tánccal és „kifőzéssel”. Az avatott köteles ilyenkor minden legénnyel egyet táncolni.

A nagykorúvá vált lányt az Utógondozói Otthonba történő átköltözése előtti estén utógondozotti nagylánnyá avatjuk. Tiszteletére vacsorát rendezünk volt csoportjában, ahol jelen vannak az Utógondozói Otthon felnőttjei és fiatal felnőtt gondozottai. A vacsora elején a jelenlévő összes felnőtt körbeáll, a jelölt avatandó pedig a kör közepére. Először a volt nevelője mondja el a búcsúztatóbeszédet, utána az Utógondozói Otthon vezetője folytatja a befogadó beszéddel. Az avatandó ezután körbemegy és mindenkit megölel, arcukra csókot ad és mézes pálinkával kínálja meg őket. Azután ő is beáll a körbe, a felnőtt létbe befogadás szimbólumaként. Ezután közösen karikázó éneket énekelnek a körbeállók.

A fiúavatást az ősi vérrítus emlékét idéző módon tesszük. Szintén volt csoportjában rendezünk vacsorát a tiszteletére. Itt is elhangzanak a búcsúztató és befogadó beszédek. Az utógondozói csoportban élő legidősebb fiú „keresztapa” szerepet vállal, melynek során segíti az újonnan érkezett a beilleszkedésben. A beavatási rituálé keretében a keresztapa kezét fogja a beavatandóval, összekulcsolt kezüket vörösborral öntjük le, melyet alatta egy serlegben felfogunk. Utána a serlegből mindketten kiisszák az aláfolyt bort. A többi vörösborral pedig az összes jelenlévő nagykorú felnőtt koccintással fogadja be az új utógondozói ellátott fiatal a felnőttek világába.

„Hasonlóan ellentmondásos az archaikus beavatási rítusokban, mind a marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban megtalálható vérrítus szerepe. A törzs kitüntetett személyei által végzett „megvéreztetés” a beavatási rítus keretei között az identifikáció irányába hatnak, és így nem válnak destruktívvá. Ezzel szemben a marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban elterjedt „falcolás” (csuklón ejtett sebek), amit a fiatalok gyakran egymásnak is megtesznek, a felnőtt testvériség szimbolikus megjelenítése helyett öndestruktívvá válnak.” (Péley)

Nem a múlt kultúráját kívánjuk rekonstruálni, konzerválni, hanem a múlt gyökereiből táplálkozva a modern tömegkultúránál egy új, értékesebb kultúra létrehozását tűztük ki célul közösségünkben. Jó, hogy az óvodákban, iskolákban egyre inkább felelevenítik a néphagyományt. Igény van rá, hogy alkalmazzuk dédszüleink ősi bölcsességét. Azt a tudást, melyet ők is dédszüleiktől kaptak örökölni, azok meg a természetétől. Ha ez hiányzik, egészségük károsodik, szenved csorbát. Itt, ezekkel a 15-18 éves kamaszokkal nagyszerűen szervezhetőek a programok az ősi **évkör** jegyében. Néha nagyon komolyan veszik, néha kicsit elbohóckodják, de ez nem baj. A legfontosabb a természetesség. A régi emberek sem „színpadra tervezetten” élték a régi rítusokat, hanem sok vidámság, spontaneitás, móka közepette ünnepeltek. A mai pedagógia hajlamos néptánc körök szervezésével, színpadra állítottan megjeleníteni a rítusokat, ezzel azonban azok igazi beavatás-funkciójukat elveszítik. A hagyomány ápolásának főképp az a lényege, hogy a régi gyakorlathoz hasonlóan éljék, átéljék a rítusokat, sok tréfával és spontaneitással maguk számára, nem pedig a kívülálló közönség szórakoztatására.

Tulajdonképpen így kötődhet össze az **ünnepek és a hétköznapiak** rendje, így varázsolódik az ünneprendből otthon: a legfontosabb feltétele növekedésünknek.

A Gyermekotthonban felnövő gyerekeknek alig van családi történetük. Pedig az egészséges emberi identitáshoz elengedhetetlenül szükséges a családi legendáriumok megismerése. Ki vagyok én? Honnét jöttem? Kik a nagyszüleim? Ők mivel foglalkoztak? Milyen volt a pici korom? Mik történtek velem? Hogy néztem ki néhány évvel ezelőtt? Stb, stb. Érdekes módon a modern technika segítségével ősi rítusaink pont ezt a hiányt próbálják pótolni. A rítusokat, az ünnepeket a gyerekek videó kamerával felveszik, majd ezután nagyon szeretik a felvételeket újra meg újra megnézni. A könyvtárban verődnek össze nagy csapatokban, ahol képesek órák hosszat nézegetni a több évvel ezelőtti gyermekotthoni bálók, ünnepek filmsorait. Közben nagyokat nevetnek, élénken beszélgetnek. Számukra ez válik életük, gyermekkoruk történetévé.

2003–2006.

Platthy István, Lónay Eszter

(A tanulmány irodalomjegyzéke a szerkesztőségben elérhető.)